

تأثیر تربیت شنوایی بر کارکردهای اجتماعی مهارت شنیداری دانش‌آموزان دوزبانه کُردی - فارسی

امیررضا وکیلی فرد^{۱*}، حسین کمری^۲، زهرا استادزاده^۳

۱. استادیار گروه آموزش زبان فارسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
۲. مدرس کشوری آموزش زبان فارسی و مراکز ضمن خدمت فرهنگیان، کرمانشاه، ایران
۳. عضو هیئت علمی دبیرخانه ستاد گسترش زبان فارسی و ایران‌شناسی در خارج از کشور، تهران، ایران

پذیرش: ۹۵/۴/۳۱

دریافت: ۹۴/۱۲/۱۲

چکیده

افراد علاوه بر مهارت‌های فردی به مهارت‌های دیگری نیز نیاز دارند که هر کدام می‌تواند به‌نوعی در داشتن زندگی موفق در یک جامعه تأثیرگذار باشد. از این میان، توانایی برقراری ارتباط و ایجاد مناسبات اجتماعی از جمله مهم‌ترین آن مهارت‌ها است. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر تربیت شنوایی بر کارکردهای اجتماعی مهارت شنیداری دانش‌آموزان دوزبانه کُردی - فارسی کلاس‌های درس دوره ابتدایی انجام گرفته است. بنابراین، ابتدا انواع گوش‌دادن و سپس چالش‌ها و موانع موجود بر سر راه کسب آن ارائه گردید و راه‌های تربیت شنوایی در آموزش و تدریس مهارت گوش‌دادن برای آموزگاران توضیح داده شد. در این پژوهش از روش توصیفی - تحلیلی بهره گرفته شده است. شیوه جمع‌آوری اطلاعات، پرسش‌نامه بود که با توجه به «جدول مورگان» و از طریق نمونه‌گیری خوشه‌گیری تک‌مرحله‌ای و نمونه‌گیری تصادفی در بین معلمان توزیع گردید. در بخش میدانی پژوهش، برای سنجش میزان کیفیت‌بخشی و ارتقای مهارت گوش‌دادن دانش‌آموزان کُردزبان تحت تأثیر تربیت شنوایی، داده‌ها به کمک معلمان از پرسش‌نامه استخراج گردید و به کمک روش‌های آمار استنباطی (خی‌دو) اندازه‌گیری شد. نتیجه تحلیل داده‌ها با توجه به آزمون مجذور (خی‌دو) چنین به دست آمده است: محاسبه کمیّت تمام سنجه‌های بررسی‌شده با درجه آزادی $d. f=6$ از مجذور (خی‌دو) جدول (۱۲.۵۹) در سطح $0/05$ بزرگ‌تر بود. بنابراین میان تربیت شنوایی و مهارت شنیداری رابطه وجود داشت و می‌توان گفت که تربیت شنوایی تا حدود زیادی بر مهارت‌های شنیداری دانش‌آموزان تأثیر مثبت دارد.

واژگان کلیدی: مهارت شنیداری، تربیت شنوایی، کارکردهای اجتماعی، دوزبانگی، کردزبان، فارسی‌زبان.

۱. مقدمه

فن بیان در انسان به ودیعه نهاده شد تا بدین‌سان او بر آفریدگان دیگر برتری یابد؛ انسان به کمک ابزار نطق و بیان که بر پایه تفکر شکل گرفته است، می‌تواند آمل و آرزوها، خواسته‌ها و دیگر گزاره‌های زندگی خود در ارتباطات میان‌فردی بیان کند. همچنین زبان همانند موجودی زنده محسوب می‌گردد که برای انسان کارکرد اجتماعی-ذهنی دارد. هالییدی^۱ (1973) معتقد است که کارکردهای زبان در نقش‌های مشخص می‌شود؛ وی هفت نقش را برای زبان مطرح کرده است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، نقش ارتباطی آن است که آدمیان در ارتباطات اجتماعی به صورت «چهره‌به‌چهره» یا از «راه دور» از آن بهره می‌گیرند (براون^۲، ۱۳۸۷:۳۳۹). انسان بخش عظیمی از آگاهی‌های خود را در طول حیاتش از طریق صداهایی که می‌شنود، به دست می‌آورد (نک، مهدوی، ۱۳۹۰). میزان درک فرد از صداها و گفته‌ها علاوه بر سلامت دستگاه شنوایی به میزان و دقت گوش‌دادن وی بستگی دارد که از طریق تربیت شنوایی می‌تواند ارتقا یابد (نک، رادپور و همکاران، ۱۳۸۵:۱۶۰). گوش‌دادن به شالوده توانایی، انتخاب آگاهانه روش‌هایی برای تشخیص، تفکیک، طبقه‌بندی و ادراک اصواتی تفسیر می‌گردد که به نیازهای درونی و بیرونی زندگی فرد پاسخ مفید و مثبت می‌دهند و جهان شنیداری او را می‌سازد (نک، زندگی، ۱۳۷۶)

در برنامه درسی ملی جدید، در باب آموزش زبان فارسی به دانش‌آموزان، به اندازه کافی به برخی مهارت‌های زبانی توجه شده است (نک، برنامه درسی ملی، ۱۳۹۰). اما اجرای شیوه آموزش مناسب و کارآمد آن با در نظر گرفتن برنامه‌هایی جهت ارتقا و بهبود این مهارت‌ها از لحاظ روان‌شناسی و زبان‌شناسی و مهارت‌های اجتماعی و میان‌فردی زبان، از سوی متولیان آموزشی و پرورشی در سراسر جهان صورت نگرفته است؛ زیرا به نظر می‌رسد که مدرسان به گوش دادن توجه چندانی نمی‌کنند و نیز به دلیل خواسته‌های والدین بیشتر به خواندن و نوشتن و تا حدی نیز به صحبت کردن اهمیت می‌دهند. با وجود این، آنچه مشهود است در برنامه زبان‌آموزی به مهارت گوش‌دادن توجه چندانی نمی‌شود (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲). از آنجا که انسان از گذشته تاکنون به مهارت گوش‌دادن به عنوان اصلی‌ترین نیاز اجتماعی زندگی خود و حتی راز بقایش در طبیعت نیاز داشته است، پیوسته به صورت خودآگاه از آن

بهره برده است. اما باید توجه داشت که انسان نیز گاه صداها را فقط می‌شنود و به آن‌ها گوش نمی‌دهد. این عدم دقت، زمانی او را به چالش می‌کشانند که نیازمند یادآوری شنیده‌ها و گفته‌های مهم می‌شود.

بسیاری از دانش‌آموزان به دلیل عدم رسیدن به مرحله مطلوب مهارت زبانی گوش دادن در کلاس‌های درس، همیشه نسبت به همتایانشان از نظر کامیابی و موفقیت عقب افتاده‌اند. در صورت سلامت دستگاه شنوایی که در همه دانش‌آموزان به صورت بالقوه وجود دارد، به نظر می‌رسد می‌توان مهارت زبانی گوش دادن را برای پرهیز از شکست‌های درسی پرورش داد (Kellog, 2008). تجربه تدریس پژوهشگران در مدارس به‌ویژه در مناطق دوزبانه و نتایج آزمون‌های پایانی دانش‌آموزان نشان داده است که هر ساله عده زیادی از دانش‌آموزان به دلیل عدم کسب این مهارت مهم در کلاس‌های درس علاوه بر مشکلات آموزشی نظیر دروسی مثل املا و خواندن‌های خطایی، از لحاظ تعاملات میان‌فردی نیز با هم‌نوعان خود و معلمان دچار مشکل می‌شوند و منجر به افت تحصیلی آنان می‌شود.

این پژوهش درصدد پاسخ به این پرسش‌ها است که:

۱. آیا تربیت شنوایی در ارتقای مهارت زبانی گوش‌دادن تأثیر دارد؟
  ۲. آیا میان مهارت‌های شنیداری و تربیت شنوایی رابطه‌ای وجود دارد؟
- هدف‌های این پژوهش عبارت‌اند از: ۱. آشنایی با کارکردهای مهارت زبانی گوش‌دادن در زندگی اجتماعی؛ ۲. بیان روش‌های آموزش و تقویت مهارت زبانی گوش‌دادن؛ ۳. پی بردن به ارتباط بین تربیت شنوایی و مهارت گوش‌دادن.

۲. پیشینه تحقیق

بررسی پژوهش‌ها در این حوزه حاکی از آن است که موضوع گوش‌دادن و مهارت‌های شنیداری، پیوسته مورد توجه علوم گوناگون بوده است. قرآن کریم، کتاب زندگی بشر، بارها به اهمیت توجه به موضوع‌های مرتبط با حس شنوایی و الهام گرفتن از طبیعت توصیه کرده است و صفت «سمیع» را در سوره انعام قرآن کریم برای پروردگار به کار برده است که به معنای شنوای ذاتی و قدیم است و در فلسفه، در مقابل حدوث می‌آید. همچنین در آیاتی از جمله سوره لقمان آیه ۱۹ به‌طور مستقیم به تربیت شنوایی و نحوه صدا زدن، آواز خواندن و صحبت کردن

از نگاه شنونده اشاره نموده است (کریمزاده و دیگران، ۱۳۹۰). نگاهی به گذشته علوم نقلی و عقلی نیز نشان می‌دهد که به‌عنوان نمونه در آکادمی افلاطون، موسیقی در کنار ریاضیات و الهیات تدریس می‌شده است. علمای قدیم ما دروس منطق، فلسفه، نجوم، طب و الهیات را در کنار شناخت از تربیت شنوایی و هنرهای شنیداری تدریس و بحث می‌کردند (رادپور و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۶۰).

برای این‌که دستگاه شنوایی و نظام ذهنی و روانی فرد، آمادگی شنیدن آگاهانه اصوات زیبا را پیدا کند و فرد بتواند نوع سالم اصوات را بازشناسد و با رفتاری درست، آلودگی‌های صوتی موجود در محیط زندگی را کاهش دهد، لازم است تربیت شنوایی از دوران کودکی آغاز شود (همان: ۱۶۱). ولوین و کوالکی^۳ (1991) در پژوهش خویش متوجه شدند که بسیاری از شرکت‌های معتبر به علت عدم توجه مدارس به پرورش صحیح مهارت گوش‌دادن در دانش‌آموزان مجبورند برای کارکنان خود کلاس آموزش گوش‌دادن را برگزار کنند. همین مؤلفان از طریق مراسلات پستی یک زمینه‌یابی درباره پانصد شرکت بزرگ آمریکایی انجام دادند. نتایج آن نشان داد ۵۹ درصد از ۲۴۸ شرکت که به نامه‌های آن‌ها پاسخ داده بودند، مجبور بودند برای کارکنان خود کلاس آموزش مهارت گوش‌دادن برگزار کنند. پژوهشی در خصوص نقش گوش‌دادن برای صاحبان مشاغل توسط نلسون - جونز^۴ (1998) انجام گرفت. این پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که اساسی‌ترین مهارت برای مشاوران این است که شنونده‌ای خوب و فهیم باشند. آن‌ها همچنین پی بردند که گوش‌دادن نقش مهمی در تعاملات متخصصان با مراجعان دارد. نلسون - جونز همین پژوهش را در مورد تعاملات پرستاران و بیماران نیز انجام داده‌اند و دریافته‌اند که ما در برخورد با بیشتر رویدادها از جمله پذیرش بیماران در بیمارستان نیازی به مشاوره ماهر نداریم، بلکه احتیاج داریم گوش‌دهنده‌ای ماهر باشیم (Nelson-Jones, 1988: 17). در خصوص تأثیر مهارت گوش‌دادن پزشکان در باب بیماران، بورسلیف و پاردی (5: 1991, Borisoff, & Purdy) نیز پژوهشی انجام دادند و در پایان بیان کردند که هنگام صحبت کردن فشار خون بیماران بالا می‌رود؛ در حالی‌که در هنگام گوش‌دادن فشار خون آنان پایین می‌آید.

وضوح و صلابت، قابل شنیدن بودن، مقام، جایگاه و شخصیت سخنگو، اهمیت پیام او، محیط و محل نشست شنوندگان از جمله موارد مهمی است که در گوش دادن مهم بوده و بر

مخاطبان تأثیر می‌گذارد. برای خوب گوش‌دادن به‌طور حتم باید نسبت به نشانه‌های اجتماعی حساس بود و بر نشانه‌های موجود بر تعامل‌مان تمرکز کرد. این نشانه‌ها، کلامی یا غیر کلامی هستند. با مشاهده دقیق اعمال گوینده و پاسخ‌دهی به بخش‌های اصلی صحبت‌های آنان به آن‌ها نشان می‌دهیم که در گوش‌دادن دقیق و پرتوان هستیم. کانین نیز در بحث خود، به گوش‌دادن در درمان‌های جسمانی پرداخته، معتقد است بسیاری از دانشجویان وقتی درس‌درمان‌های جسمانی را می‌گذرانده‌اند، کسی به حرف‌های آن‌ها گوش نداده است؛ به همین دلیل، خود آنان نیز ارزش‌چندانی برای گوش‌دادن به دیگران قائل نیستند. بر این اساس، می‌توان گفت پژوهش‌های ذکرشده بر اهمیت موضوع گوش‌دادن تأکید کرده‌اند و نقش مهم آن را در شغل‌های مختلف بازگو نموده‌اند (Conine, 1976: 160).

۳. چهارچوب نظری

گوش‌دادن، اولین مهارت زبانی برای ارتباط با زندگی است (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲) و این مهارت زبانی از همان دوران اولیه زبان‌آموزی شکل می‌گیرد. هارجی و همکارانش (۱۳۹۳) معتقد هستند که در تعاملات میان‌فردی، گوش‌دادن اهمیت زیادی دارد. افراد برای برقراری ارتباط باید به یکدیگر علامت دهند و از یکدیگر علامت بگیرند. برای این رمزگردانی و رمزگشایی با دیگران باید پاسخ‌دهی مناسب را مورد توجه قرار دهد و پاسخ‌های بعدی را نیز به این پیام‌ها مرتبط سازد.

تربیت شنوایی با تلفیق از طریق درس زبان و ادبیات فارسی و هنر دوره ابتدایی مورد توجه قرار گرفته است تا دانش‌آموزان به تمرکز ذهنی بیشتر برای درک مفاهیم عمیق‌تر دست یابند. در این دوره، تربیت شنوایی از گوش‌دادن به صداهای طبیعت آغاز می‌شود و به خوانندگان آثار برگزیده از شعرها و سرودهای کتاب فارسی می‌رسد. با جلب توجه دانش‌آموزان به اصوات و نغمه‌های زیبای طبیعت می‌توان به آنان در تربیت شنوایی خویش و شناخت و هرچه بهتر هنرهای شنیداری کمک کرد تا از آثار آن در موقعیت مختلف زندگی و به‌ویژه، افزایش دقت، تمرکز و ارتقای یادگیری‌های دیگر، حتی در ارتباط با دیگر دروس، بهره‌مند شوند (رادپور و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۶۸). صداها کمک می‌کند تا بتوانیم مفهوم حرکت را در دنیای اطراف بهتر درک کنیم و راهی برای کسب مهارت گوش دادن فراهم آید.

شعر و سرود در فرهنگ‌های شرقی و سنتی، کلام و نغمه، اجزای جدانشدنی از یکدیگرند. همخوانی اوزان شعری با ریتم‌های موجود در آواها، باعث هماهنگی و پیوستگی کلی بین این دو می‌شود و راه را برای بیان زیباتر هموار می‌سازد. از آنجا که هر شعر وزن‌های خاص خود را دارد و بر آواها و ریتم آن‌ها قابل انطباق است، می‌توان از وجود ریتم در شعر و سرود به‌عنوان یک وسیله آموزشی با تأثیرگذاری قوی در کلاس‌ها استفاده کرد تا باعث تقویت مهارت گوش‌دادن شود.

ذائقه شنیداری در کسب مهارت شنیداری به‌صورت ارادی تأثیرگذار است. درک مطبوع بودن و صفت خوشایندی اصوات، در مغز انسان سالم، به‌طور طبیعی صورت می‌گیرد و هرچه فرد از لحاظ ذهنی و جسمی سالم‌تر باشد، ادراک او دقیق‌تر است؛ ذائقه شنیداری محصول طبیعی تربیت شنوایی فرد در ارتباط با اصوات موزون و مورد پسند در فرهنگ و زندگی اوست؛ به عبارت دیگر، محصول عادت‌ها و انتخاب‌های او از اصوات موزون و نغمه‌های زیباست. ذائقه شنیداری فرد تحت تأثیر عوامل بسیار متنوعی شکل می‌گیرد که به وضعیت او از حیث نژادی، اقلیمی، تاریخی، تأثیرپذیری از فرهنگ‌های مختلف، اعمال نفوذ رسانه‌های ارتباط جمعی، نیازهای زندگی روزمره و... بستگی دارد (معتمدی، ۱۳۸۵: ۱۶۳).

۴. تربیت شنوایی

توانایی انتخاب آگاهانه، روش‌هایی برای تشخیص، تفکیک، طبقه‌بندی و ادراک اصواتی است که به نیازهای درونی و بیرونی زندگی فرد پاسخ مفید و مثبت می‌دهند و جهان شنیداری او را می‌سازد. صداهای خوب، آگاهی انسان را نسبت به آنچه در دنیای درون و جهان بیرون برقرار می‌سازد و برای تأمین سلامت، تلطیف روحی و کمال فرد و جامعه ضروری است. عادت به شنیدن اصوات سالم، روح را آرامش و اطمینان می‌بخشد، حافظه را تقویت می‌کند، تفکر را توسعه می‌دهد و در یادگیری تأثیر می‌گذارد. تربیت شنوایی، توانایی انتخاب آگاهانه و گوش‌دادن به اصوات است. به بیان دیگر، انتخاب روش یا روش‌هایی برای تشخیص، تفکیک، طبقه‌بندی و ادراک اصواتی است که به نیازهای زندگی درونی و بیرونی فرد پاسخ مثبت و مفید می‌دهند و جهان شنیداری او را می‌سازد (مهدوی، ۱۳۹۰: ۱۶۱). در جریان تربیت شنوایی، کودکان یاد می‌گیرند که چگونه دقت شنوایی خود را توسعه دهند، چگونه توانایی تمرکز خود را

بر یک موضوع، افزایش دهند و چگونه بهداشت شنوایی خود را رعایت کنند (همان: ۱۶۳).
گوش‌دادن: گوش‌دادن را فرآیند شنیدن، انتخاب، جذب و سازماندهی، به خاطر سپردن و پاسخ‌های مشخص به محرک‌های شنیداری و غیر کلامی تعریف کرده‌اند (Wolff, et al., 1983) (6-8) برخی نظریه‌پردازان از جمله ویور (Weaver, 1972: 4) گوش‌دادن را فرآیند معنایی گفتار دیگران در ذهن می‌داند. اما در تعریفی دقیق‌تر از استیل، گوش‌دادن را فرآیندی آموخته‌شده و پیچیده، از جمله حس کردن، تفسیر، ارزیابی، ذخیره‌سازی و پاسخ‌دهی به پیام‌های شفاهی می‌نامند (Steil, 1991: 203). در این گونه تعاریف بین شنیدن و گوش‌دادن تمایز گذارده می‌شود. زیرا شنیدن یک فعالیت جسمی و گوش‌دادن یک فعالیت ذهنی است. به دیگر سخن، گوش‌دادن یک فعالیت ارادی می‌باشد؛ اما شنیدن فعالیتی غیر ارادی است و در صورت سلامت دستگاه شنوایی، بدون آگاهی قبلی صورت می‌گیرد (زندى، ۱۳۸۶: ۹۳). گوش‌دادن یکی از مهارت‌های ارتباطی است که زبان‌شناسان و روان‌شناسان آن را مهارت ادراکی و نوام چامسکی آن را در حوزه زبان ارتباطی به‌عنوان توانش^۵ معرفی کرده است (براون، ۱۳۸۷: ۵۳) تقویت و توجه به کسب این مهارت لازمه هر برنامه آموزشی و تربیتی است. مهارت گوش‌دادن یک مهارت زبانی ارادی است و فرد آگاهانه به صداها و اصوات و موسیقی و طبیعت گوش فرا می‌دهد. تربیت شنوایی مقدمه برای تقویت ذائقه شنیداری و عادت دادن و عادت کردن به گوش فرادادن است که می‌توان گفت جنبه پرورشی و هنری گوش‌دادن است.

هارجی و دیگران در باب مراحل گوش‌دادن چنین آورده‌اند:

تمرکز بر پیام‌های دیگران، دستیابی به برداشتی کامل و دقیق در مورد موضوع و دیگران، ابراز علاقه، نگرانی، توجه، تشویق طرف مقابل به ابراز کامل و آزادانه و صادقانه مسائل و مشکلات و اتخاذ رویکرد «دیگرمداری»^۶ در تعامل با دیگران است (۱۳۹۳: ۲۱۷).

زندى به نقل از فلاذ، مراحل گوش‌دادن را چنین بیان کرده است:

۱. شنیدن: احساس آواهای زبانی و تمیز دادن آن‌ها از هم؛ ۲. دقت و تمرکز حواس: تمرکز بر منبع پیام و نیز خود پیام؛ ۳. دریافت: درک و فهم اولیه پیام شامل رمزگشایی واژه‌ها و جمله‌ها و نمادهای حرکتی و غیر کلامی؛ ۴. پردازش معنایی: جذب نهایی پیام که منجر به عکس‌العمل در برابر شنیده‌ها می‌شود، مثل ابراز توافق، پرسش، اضافه کردن مطلب، مخالفت، حذف، سکوت و... (زندى، ۱۳۸۶: ۹۳).

با توجه به اعمال شنونده در زمان گوش‌دادن این مهارت زبانی را می‌توان به چهار نوع زیر تقسیم کرد:

۱. گوش‌دادن حاشیه‌ای^۶ (منفی): این نوع گوش‌دادن در حاشیه یک کار دیگر که برای شنونده حائز اهمیت بیشتری است، انجام می‌شود؛ مانند مواقعی که همزمان با مطالعه به رادیو یا تلوزیون گوش می‌کنیم. این نوع گوش‌دادن از آفت‌های یادگیری از جمله در کلاس‌های درسی است (زندى، ۱۳۸۶: ۹۵). دانش‌آموزان با مشغول شدن به کارهای دیگر و یا فرو رفتن در رؤیایا ارتباط مستحکمی با معلم برقرار نمی‌کنند و ضمن شنیدن صدای معلم به‌طور مبهم از دریافت و پردازش پیام او غافل می‌شوند.

۲. گوش‌دادن با دقت^۷: در این نوع گوش‌دادن، دانش‌آموزان (مخاطبان) سعی می‌کنند، پیام‌های شفاهی معلم (گوینده) را بفهمند و به دلیل احترام خاص به او یا احساس نیاز به مطالب ارائه‌شده با دقت گوش کرده و واکنش‌های مناسبی با بیانات گوینده (معلم) از خود نشان دهند. این نوع گوش‌دادن نقطه مقابل گوش‌دادن حاشیه‌ای است.

۳. گوش‌دادن فعال^۸: هارجی و دیگران (۱۳۹۳: ۲۱۷) در اشاره به گوش‌دادن در برخوردهای اجتماعی، این نوع گوش‌دادن را «گوش‌دادن آشکار» نامیده‌اند و آن را به زمانی اطلاق می‌کنند که ما فعالانه رفتارهایی انجام می‌دهیم که حاکی از توجه ما به طرف گوینده (معلم) است.

۴. گوش‌دادن تحلیلی - انتقادی^۹: در این نوع گوش‌دادن شنونده با دقت کامل به سخنان گوینده (معلم) گوش می‌دهد و محتوای پیام‌ها را تجزیه و تحلیل می‌کند (نک. زندى، ۱۳۸۶ به نقل از فلاد). کارکردهای این نوع مهارت گوش‌دادن را چنین نقل می‌کند: الف: تمیزدادن جمله‌های صریح و روشن از جمله‌های بی‌ربط و ارزیابی آن‌ها؛ ب: تمیز دادن جمله‌های واقعی از جمله‌های تخیلی؛ ج: شناسایی و داوری در مورد آهنگ صدای گوینده و حالات عاطفی آن؛ د: کشف و ارزیابی گرایش‌ها و تعصبات گوینده.

۵. کارکردهای گوش‌دادن در رفتار زبانی

ولین وکوالی (1982) و ولف^{۱۱} و دیگران (1983) شکل‌های مختلف کارکرد گوش‌دادن در

ارتباط اجتماعی و میان‌فردی را که از طریق رفتارهای زبانی قابل مشاهده است، چنین طبقه‌بندی کرده‌اند:

گوش‌دادن برای درک مطلب: سخنرانی‌ها، مصاحبه‌های اکتشافی یا برنامه‌های خبری تلوزیون موفقیت‌هایی را برای افراد پیش می‌آورد تا آن‌ها با استفاده از گوش‌دادن، درک گفته‌ها و تجارب و اطلاعات خود را افزایش دهند.

گوش‌دادن برای ارزیابی: هرگاه سخنگو سعی کند با تأثیرات کلامی و غیر کلامی خود که در ساختار ظاهر و محتوای بیانش به وجود می‌آورد با تأثیرگذاری بر نگرش‌ها و اعتقادات و اعمال زبانی‌مان ما را از اغوا ترغیب کند، ما می‌توانیم با استفاده از گوش‌دادن مناسب پیام او سخنانش را مورد قضاوت و ارزیابی قرار دهیم. افرادی مثل فروشندگان و طرف‌های قرارداد و بازاریاب‌ها و یا رهبران سیاسی و آگهی‌های بازرگانی تلوزیونی و... در توصیف واقعیات مربوط به تولیدات خود و شغلشان دست به توصیف و یا اغراق می‌زنند، این نوع گوش‌دادن برای ارزیابی آن‌ها بهترین کارکرد را دارد.

گوش‌دادن برای قدردانی و التذان: آن هنگام اتفاق می‌افتد که درصدد یافتن علائم یا پیام‌هایی هستیم که از دریافت آن‌ها لذت ببریم. برای دریافت آرامش درونی، فهم هیجان، کسب هویت فرهنگی خودمان یا آرامش خاطر معنوی (صدای صوت قرآن، مراسم کلیسا) به آن‌ها گوش می‌کنیم. گوش‌دادن به موسیقی، صداهای پارک، طبیعت و جنگل و نیز به سخنرانی فردی خاص که دارای دردهای مشترک با گوینده هستیم، همگی از این نوع گوش‌دادن است.

گوش‌دادن برای همدلی و پذیرش: وقتی کسی به صحبت کردن و درک شدن از سوی ما نیاز دارد، به او گوش می‌دهیم. در لحظاتی که به افکار، اعتقادات و احساسات طرف مقابل ابراز تمایل عاطفی می‌کنیم، گوش‌دادن ما به نفع گوینده و بیرونی است. اما هرگاه خود بخواهیم مورد توجه عاطفه انسانی طرف مقابل قرار گیریم، این گوش‌دادن، درونی تعبیر می‌شود (Burley-Allen, 1995: 183). گفت‌وگوی دوستان صمیمی و همسران بهترین زمان استفاده از این نوع کارکرد است و در مشاوره‌های روان‌شناسی بیشترین کاربرد را دارد.

۶. آموزش مهارت گوش‌دادن با استفاده از تربیت شنوایی

گوش‌دادن، خود یک مهارت کاملاً آداریکی است که طی یک فرآیند کسب می‌شود. برای ارتقای

این مهارت زبانی مهم و رسیدن به درجه بالای کارایی آن عوامل زیادی دخیل است که زندگی (۱۳۸۶: ۹۴) آن را به عوامل درون فردی و برون فردی تقسیم کرده است و تأکید دارد که آموزگاران، دبیران و در رأس آن‌ها خانواده‌ها، در مدارس باید زمینه لازم در خود و دانش‌آموزان و فرزندان ایجاد کنند؛ به‌عنوان مثال، باید ضمن تدریس با صدای رسا سعی کنند تا حد ممکن از لهجه فارسی معیار استفاده کنند و هنگام صحبت، در سرعت ادای جمله‌ها تعادل داشته باشند؛ بسیار یکنواخت، کند و بی‌روح یا آشفته صحبت نکنند؛ بلکه باید مطالب درسی را شمرده، واضح و با تماس چهره‌به‌چهره صورت و تقسیم نگاه‌ها در بین همه مخاطبان عنوان نمایند.

۶-۱. پیش‌نیازهای آموزش مهارت گوش‌دادن از طریق تربیت شنیداری

تغییر در بینش دانش‌آموزان نسبت به معلم- گوینده و موضوع: اگر پیشتر در مخاطبان (دانش‌آموزان) انگیزه و نگرشی مثبت در خصوص موضوع مورد نظر ایجاد نگردد، در مهارت شنیدن، به‌صورت دقت و آگاهی گوش‌دادن، توجه چندانی صورت نمی‌گیرد (زندى، ۱۳۸۶: ۹۵).

فرآیندهای فیزیکی، ارادی و شناخت: اون هارجی^{۱۲} (۱۳۹۳: ۲۱۸) جریان شناخت، آگاهی و توجه از طریق زبان بدنی و غیر کلامی را در پرورش این مهارت از سوی شنونده مهم می‌داند. وی معتقد است اگر بخواهیم به گوینده نشان دهیم که به حرف‌های او گوش می‌دهیم، باید به پاسخ‌های او توجه کرده و پاسخ‌های خود را به پاسخ‌های قبلی او ربط دهیم.

آماده‌سازی محیط فیزیکی برای شنوندگان: محل نشستن و محیط گفت‌وگو نیز بر گوش‌دادن بسیار تأثیر دارد؛ مثلاً چیدمان مناسب صندلی‌ها، تنظیم درجه حرارت و تهویه اتاق و به حداقل رساندن صداهای مزاحم و عوامل منحرف‌کننده حواس، شرایط را برای گوش‌دادن مناسب آماده می‌کند (هارجی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۱۸).

رعایت اصل نوبت‌گیری: فرهنگ گوش‌دادن را با رعایت ادب و اخلاق در صحبت کردن باید آموزش داد. در هنگام صحبت کردن توجه کنیم تا پرسش‌های مخاطبان پاسخ داده شوند و حرف آنان قطع نشود تا آنان نیز متقابلاً آگاهانه و با دقت و توجه گوش دهند.

توجه به سوگیری فردی: هارجی و همکارانش (۱۳۹۳) معتقدند باید در انتخاب موضوع

صحبت، به دامنهٔ زمان تدریس، آگاهی و علاقهٔ مخاطبان نسبت به موضوع نیز توجه کرد؛ زیرا دوست داشتن و مورد علاقه بودن پیام برای شنونده مهم است تا به دقت گوش دهند.

آمایهٔ ذهنی: مسئلهٔ دیگر که آن را «آمایهٔ ذهنی»^{۱۲} گویند و به معنای وضعیت ظاهری گوینده و تصورات قالبی شنونده نسبت به او، مثل بی‌دینی، بزهکاری، متکبر بودن و... است، باعث عدم توجه و گوش‌ندادن می‌شود که باید اصلاح این ویژگی در سخنگو انجام گردد (هارجی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۱۸).

۶-۲. روش‌های آموزش تربیت شنیداری

در اطراف انسان، صداهای گوناگون بیشمار وجود دارد که او همهٔ آن‌ها را می‌شنود؛ اما فقط به بعضی از آن‌ها توجه می‌کند. انتخاب آگاهانه و شنیدن با توجه، گوش‌دادن است که معمولاً بر مبنای نیاز کنجکاری یا شناخت انجام می‌شود.

تربیت شنوایی به کمک شعر: شعر مهم‌ترین عنصر تشکیل‌دهندهٔ تمامی سرودهای عالم نیز است؛ از این رو، استفاده از اوزان متنوع شعری و همراه کردن آن با دست‌زدن‌های دسته‌جمعی با هدایت معلم، بخش مهمی از احساس زیباشناسی را در دانش‌آموزان پرورش می‌دهد. از سوی دیگر، محتوای اشعار نیز عامل مؤثر و مهمی در پرورش عواطف کودک است. کودک مفاهیم اشعار را با سرود در ذهن و ضمیر ناخودآگاه خود بهتر جذب می‌کند؛ به طوری که بسیاری از نگرش‌ها و رفتارهایش براساس این برداشت‌ها شکل می‌گیرد. ادبیات فارسی (نظم و نثر) گنجینهٔ سرشاری از حکمت، ادب، اخلاق، ایمان و عرفان است که می‌توان متناسب با سن کودک، آن‌ها را انتخاب و از آن‌ها استفاده کرد. در جریان تربیت شنوایی نیز در صورت لزوم، از شعر استفاده می‌شود. تلفیق صحیح شعر و آواها و صدای انسان آثار مفید و انکارناپذیری بر پرورش حس زیباشناسی در ذهن و روح کودک دارد و از انواع شعرهای مناسب می‌توان برای سرودخوانی استفاده کرد (شفیعی و محمدپور، ۱۳۸۳: ۶۱-۷۰).

تربیت شنوایی با استفاده از سرود کودک: نغمه‌هایی است که هدف و مخاطب آن‌ها کودک است و برای برقراری ارتباط میان کودکان و بزرگسالان یا سایر کودکان طراحی می‌شود. از مختصات این سرود، سهولت و روانی ملودی‌ها و ریتم‌ها، سلامت و شفافیت، جمله‌های کوتاه و دلنشین و ایجاد روحیهٔ شاد، آرام و با نشاط در مخاطبان است.

تربیت شنوایی با استفاده از ملودی و نغمه: قسمتی از اصوات موزون، طبیعی یا موسیقی است که گاه ریتم دارد و گاه فاقد آن است. در این نوع تربیت شنوایی، مقصود از ارتباط برقرار کردن با کودک، پرورش توانایی‌های لازم برای زیستن در اجتماع، تقویت احساس شادی، نشاط و خلاقیت اوست. البته ذهن کودکان به راحتی قدرت گیرایی ریتم‌ها، ملودی و ظرافت‌های پیچیده را دارد. آنچه اصوات و نغمه‌های زیبایی کودکان را متمایز می‌کند، نوع ملودی‌ها، ریتم‌ها، کلام و شعر مناسب برای آنان است (رادپور و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۶۵).

تربیت شنوایی از طریق اصوات موزون: این اصوات هم با معیارهای علم فیزیک و هم براساس تشخیص حسی انسان تعریف می‌شود. از دیدگاه فیزیکی، صداهایی که امواج منظم، هماهنگ و متوالی دارند، اصوات موزون هستند. این اصوات، احساس مطبوع را در شنونده برمی‌انگیزد (همان).

تربیت شنوایی از طریق تلفیق تربیت شنوایی با قصه و نمایش: دانش‌آموزان پس از آشنایی با چند نمونه از صداهای طبیعت و منبع تولید آن‌ها و تقلید صداها، می‌توانند بازی‌های تقلیدی کوتاهی را از حرکت‌ها و صداهای حیوانات طراحی کرده و به صورت فردی یا در گروه‌های کوچک اجرا کنند. همچنین دانش‌آموزان می‌توانند موضوع شعر را به صورت یک قصه دوباره تعریف کنند یا آن را به شکل یک نمایش اجرا کنند (مرزبان، ۱۳۸۵: ۱۸۲).

تلفیق تربیت شنوایی با نقاشی، کاردستی، صدا: هنگام پخش یک قطعه سرود، از دانش‌آموزان خواسته شود با هر رنگی که به نظرشان می‌رسد، نقاشی بکشند. این رنگ نشان‌دهنده سلیقه آن‌هاست و ارتباط بین نقاشی و اصوات موزون را نشان می‌دهد. در موقع گوش‌دادن به نوارهای اشعار درس زبان فارسی، دانش‌آموزان با دقت به شعر گوش کنند به مفاهیم آن فکر کنند، تصویرهای آن را در ذهن مجسم کنند. آنان می‌توانند برای شعر نقاشی بکشند و آن را رنگ‌آمیزی کنند یا برای آن کاردستی مناسب بسازند. از دانش‌آموزان خواسته شود یک دقیقه با چشم بسته سکوت کنند و به صداهای اطراف گوش بدهند یا به چند صدای تولیدشده از چند منبع مختلف که با ضبط صوت با صدای متوسط پخش می‌شود، گوش بدهند (شفیعی و محمدپور، ۱۳۸۳: ۶۱-۷۰). در هنگام استفاده از ضبط صوت، در محل مناسبی باید قرار داشته باشد تا شدت صدا برای همه کلاس مشابه باشد و هر دانش‌آموز سعی کند با دقت به نوار (صدا) گوش کند و معنای کلمه‌ها را درست بفهمند. همیشه از وزن آرام و سنگین با سرعت کم شروع شود و سپس با تمرین، کم‌کم بر سرعت

اصلی سرود افزوده گردد. هنرهای شنیداری، کاملاً انتزاعی (غیر عینی) و تابع شرایط زمان و مکان هستند. بسیار امکان دارد یک قطعه پس از چندبار شنیدن، احساس‌ها و نظرهای متفاوتی را ایجاد کند. هیچ‌گاه روی ایده‌ای خاص یا فکر ثابت، پافشاری نشود و بگذارید کودکان احساس خود را به راحتی بیان کنند. در این مواقع، اصل نوبت‌گیری تذکر داده می‌شود. معلمان نباید از دانش‌آموزان بخواهند که هنگام فراغت یا انجام دادن تکالیف درسی در منزل، سرودهای توصیه‌شده را با صدای ملایم گوش کنند (سپهر، ۱۳۷۵: ۱۱۴-۱۲۲).

۷. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد که به پیروی از مدل تحلیلی سلینگر (1992)، به نقل از براون، (2007) و استفاده از علم آمار استنباطی و توصیفی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش شامل دانش‌آموزان کُردزبان دوره ابتدایی شهرستان سرپل ذهاب بود که به دلیل محدودیت‌هایی برای پژوهشگران، از طریق روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تک‌مرحله‌ای و تصادفی براساس «جدول مورگان» با نمونه انتخابی دویست نفر در سه مدرسه انجام شد. بررسی رابطه تربیت شنوایی و گوش‌دادن نیز با تحلیل داده‌هایی از طریق آزمون آماری مجذور خی‌دو و روش مقایسه پس‌آزمون و پیش‌آزمون سنج‌های موجود در پرسش‌نامه انجام گرفت. (دلاور، ۱۳۸۸). ابزار پژوهش، پرسش‌نامه اندازه‌گیری است که داده‌های مربوط به تأثیر تربیت شنوایی در مهارت گوش‌دادن از آن استخراج می‌گردد. این پرسش‌نامه یا فهرست بازبینی^۴ که دارای ملاک‌های انواع گوش‌دادن بود، در مهرماه ۱۳۹۳ در اختیار ده نفر از آموزگاران سه مدرسه از دانش‌آموزان دو زبانه کُردی-فارسی شهرستان سرپل ذهاب قرار گرفت. در مرحله نخست پژوهش، آموزگاران شرکت‌کننده در پژوهش، از طریق مشاهده طبیعی رفتار زبانی دانش‌آموزان و گوش‌دادن به آنان در ضمن کلاس و نیز به گفت‌وگوهای درون‌گروهی و بین‌گروهی کلاس، فراوانی هر کدام از سنج‌ها را در این فهرست در طول سه‌ماه تا دیماه ۱۳۹۳ یادداشت کردند. آموزگاران مراحل زیر را برای پر کردن فهرست بازبینی دنبال کردند:

- از دانش‌آموزان خواستند تا با حفظ نظم و آرامش کلاس، ظرف مدت دو دقیقه، یک‌به‌یک صداهای شنیده‌شده را نام ببرند و منبع تولید صدای مورد نظر را بگویند. ضمناً صداهای

ریتم‌دار را از صداهای بدون ریتم تفکیک کنند.

- داستانی توسط معلم یا یکی از دوستانشان تعریف می‌شود. به آن دقت کنند و شخصیت‌های مثبت و منفی آن را نام ببرند.

- از دانش‌آموزانی که قدرت تقلید صداهای مختلف را داشتند، خواسته شد صدای ضربان قلب، صدای پای اسب، ریزش باران، چک‌چک آب، بال‌زدن و خواندن پرندگان و هر صدایی را که دوست دارند و می‌توانند، تقلید کنند. توجه دانش‌آموزان به این نکته جلب شد که این نمونه‌ها، صداهای ریتم‌دار موجود در طبیعت هستند و آن‌ها می‌توانند صداهای مشابه دیگری را نام ببرند و تقلید کنند. از افرادی که این استعداد را نداشتند، خواسته شد صداهای دیگری را که می‌شناسند، نام ببرند.

- در مورد «موضوع‌های قوانین مدرسه یا خوراکی‌هایی مثل چیپس، پفک و...» یک بحث آزاد ترتیب داده شد و آموزگاران مواردی مثل اصل نوبت‌گیری، مهارت غیر کلامی گوش‌دادن، تعامل حسی با گوینده و... را در سیاهه رفتار و فهرست واریسی افراد یادداشت می‌کردند. در پایان داده‌های هریک از آموزگاران جمع‌آوری شد که مجموع آن در جدول ۱ آمده است.

۸. تحلیل آماری داده‌ها

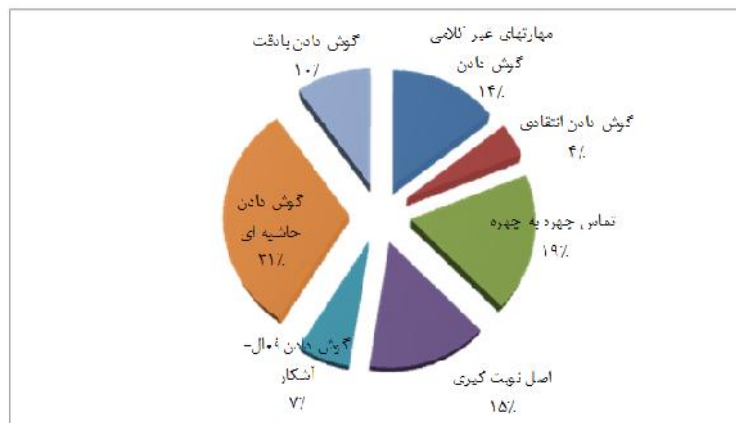
فهرست واریسی و مشاهده رفتار دانش‌آموزان قبل از آموزش تربیت شنوایی تجزیه و تحلیل گردید که در جدول زیر آمده است.

جدول ۱. واکاوی داده‌ها براساس فهرست و ارسسی و مشاهده رفتار دانش‌آموزان قبل از آموزش تربیت شنوایی

Table1. Exploring the Data Based on the List of Examining & Observing the Students' Behavior before Auditory Training

ردیف	انواع گوش‌دادن و رفتار زبانی	رفتار زبانی گوش‌دادن	تعداد افراد	درصد افراد	بسامد تکرار گویه	درصد بسامد
۱	مهارت غیر کلامی	سر تکان دادن، هیجان، تعجب، لبخند و ...	۲۹	۱۴/۵	۲۰	۷/۰۴
۲	گوش‌دادن انتقادی	رد و قبول یک گفته، مشارکت در بحث و انتقاد و ...	۹	۴/۵	۲۸	۶/۵۷
۳	تماس چهره‌به‌چهره	نگاه کردن مستقیم به گوینده به صورت ظاهری	۳۷	۱۸/۵	۷۲	۱۶/۹۰
۴	اصل نوبت‌گیری	بدون اجازه صحبت دیگران را قطع کردن، پرحرفی و اتلاف وقت ...	۳۰	۱۵	۳۵	۸/۲۱
۵	گوش‌دادن فعال - آشکار	گفتن کلمات تأییدی مثل اهوم، بله، خیر و پاسخ کوتاه به سؤالات	۱۳	۶/۵	۳۳	۷/۷۴
۶	گوش‌دادن حاشیه‌ای	بازی کردن با مداد و وسایل دم دست، مشغول شدن به کاری	۶۲	۳۱	۱۷۱	۴۰/۱۴
۷	گوش‌دادن با دقت	دنبال کردن داستان و رویدادها در بیان گوینده	۲۰	۱۰	۵۷	۱۳/۳۸
			۲۰۰	۱۰۰	۴۲۶	۱۰۰

در پایان، براساس تکرار هر گویه درصد سنجه‌ها به شکل زیر در نمودار ۱ به دست آمد.

نمودار ۱. کیفیت انواع گوش‌دادن دانش‌آموزان کُردزبان قبل از آموزش تربیت شنوایی

Figure 1. Quality of Various Types of Listening in Kurdish Speaker Students before Auditory Training

با توجه به تحلیل آماری داده‌های به‌دست‌آمده از فهرست و آرسی آموزگاران کلاس‌های دانش‌آموزان کُردزبان در جدول ۱ و نمودار ۱، بیشترین درصد مشاهده رفتار زبانی گوش‌دادن مربوط به گوش‌دادن از نوع حاشیه‌ای بود که به میزان ۳۱ درصد از ۲۰۰ دانش‌آموز مشاهده شده بود و کمترین نوع آن مربوط به گوش‌دادن از نوع انتقادی به میزان ۴/۵ درصد بود.

مرحله پس از تربیت شنوایی: در بخش دوم پژوهش، آموزش گوش‌دادن از طریق تربیت شنوایی، براساس فهرست بازبینی روی افراد همان جامعه آماری، به همان شکل قبلی به کار گرفته شد تا تأثیر تربیت شنوایی بر کیفیت گوش‌دادن ثبت گردد و با بررسی بیشتر، تغییرات تازه مشخص شود. برای سنجش تربیت شنوایی و اثرات آموزش تربیت شنوایی مهارت زبانی گوش‌دادن دانش‌آموزان، از معلمان خواسته شد در کلاس‌های خود، یک دوره سه‌ماهه در کنار آموزش مواد درسی به تدریس تلفیقی بپردازند و به‌نوعی به‌طور مستقیم معلمان در برنامه کلاسی خود در زنگ‌های هنر و آموزش زبان فارسی دخالت آموزشی نمایند؛ یعنی دانش‌آموزان را آموزش دهند. با توجه به این نکته که طبق برنامه درسی ملی جدید، تربیت شنوایی در ده دقیقه در کلاس‌ها به‌صورت پخش سرود، گروه‌خوانی، پخش موسیقی زمینه‌ای، شعرخوانی،

آهنگ، ضرباهنگ و... صورت گرفت. در این دوره، مقرر گردید آموزگاران شرکت‌کننده در پژوهش، برنامه‌ها و روش‌ها و توصیه‌های زیر را که از کتاب *راهنمای معلمان* (صفوی و همکاران، ۱۳۹۰) تهیه شده بود، به مرحله اجرا گذارند.

نمونه‌هایی از فعالیتهای آموزشی تجویزی و مستقیم:

- معلمان باید سرودها یا شعرها را به قطعه‌های کوتاه‌تر برای یادگیری بهتر دانش‌آموزان کوتاه‌تر می‌کردند و بعد از این‌که دانش‌آموزان مهارت لازم را به دست آورند، سرود را به‌طور کامل فردی و گروهی اجرا می‌کردند.

- معلمان باید فضای جلسات تربیت شنوایی کلاس درس را طوری پیش می‌بردند که برنامه‌ای هدفمند گردد تا ضمن پرهیز از جدیت و خشک‌بودن، دانش‌آموزان را به‌دقت برای تشخیص و یادگیری تشویق نماید؛ (نحوه تشویق از طریق کف‌زدن و گفتن اشعار و ترانه‌های کودکانه‌ای به شکل بازخورد شفاهی (مثل: گل گفتی، مثل یه بلبل گفتی و...)) بود.

- معلمان باید مراقبت می‌کردند که تمامی دانش‌آموزان سرودهای نوار را با صدای متوسط - نه خیلی قوی و نه خیلی ضعیف - تمرین کنند و و صدایشان با یکدیگر هماهنگ باشد.

- به مدرسان توصیه شد که لازمه شنیدن و تمرین آواها و سرودها، فضایی آرام و بانشاط است. باید در زمانی که کلاس از کنترل خارج می‌شد، سرود پخش نکنند و زمان را طوری تنظیم کنند که قبل از زنگ تفریح یا تعطیل شدن کلاس، برنامه درسی تمام شده باشد.

- معلمان باید در هنگام استفاده از ضبط صوت، آن را در مکان مناسبی قرار دهند و صدای آن را ثابت نگه دارند تا شدت صدا برای همه کلاس مشابه و یکسان باشد. بدین ترتیب، همه دانش‌آموزان سعی می‌کنند در شنیدن نوار و صداها مشارکت و دقت نمایند.

- معلمان باید همیشه از وزن آرام و سنگین با سرعت کم شروع کنند و سپس با تمرین، کم‌کم به سرعت اصلی سرود بیفزایند. نحوه انجام آن به این طریق بود که با کم و زیاد کردن صدای ضبط صوت و مکث نوار سرود، به اندازه‌ای به دانش‌آموزان فرصت بدهند که کل واژه‌ها را به‌خوبی بشنوند و تکرار نمایند تا تداخل در حافظه شنوایی آنان پیش نیاید.

- معلمان باید ضمن مهربان بودن و در عین حال، جدی بودن، اجازه ندهند سؤال بی‌جا یا بی‌ارتباط یک دانش‌آموز باعث بی‌توجهی به سرود شود.

- مدرسان باید سعی می‌کردند لهجه قومی خاص برخی از دانش‌آموزان را تغییر ندهند و به

گوش فارسی رسمی (رسانه‌ای) نزدیک کنند و فقط دقت نمایند که کودکان معنای کلمه‌ها را به‌درستی بفهمند.

- از آنجا که هنرهای شنیداری کاملاً انتزاعی و غیر عینی و تابع شرایط زمان و مکان هستند، بسیار امکان دارد یک قطعه پس از چندبار شنیدن، احساس‌ها و نظرهای متفاوتی را ایجاد کند. معلمان نباید روی ایده‌ای خاص یا فکر ثابت، پافشاری کنند و باید بگذارند کودکان احساس خود را به‌راحتی بیان کنند. به مدرسان توصیه شد در کلاس‌ها اصلاً به بحث و ایجاد هیجان‌های اضافی در دانش‌آموزان نیازی نیست؛ آنان باید کمک کنند تا دانش‌آموزان بتوانند به اظهار وجود، بیان، مشارکت در جمع و فراگیری کار گروهی بپردازند.

- معلمان باید از دانش‌آموزان می‌خواستند که هنگام فراغت یا انجام دادن تکالیف درسی در منزل، سرودهای توصیه‌شده را با صدای ملایم گوش کنند.

پس از یک دوره سه‌ماهه، آموزش مستقیم از طریق جلسات کلاسی درس هنر و زبان فارسی، همان فهرست که دارای تمام ملاک‌های انواع گوش‌دادن با استفاده از یک فهرست واریسی (سه‌ماه تا اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۴) بود، دوباره در اختیار آموزگاران مربوطه قرار گرفت تا همکاران ضمن تدریس و گفت‌وگوی دانش‌آموزان از طریق مشاهده فراوانی، هرکدام از سنجه‌ها را طی مدت ذکرشده در طول دوره‌های ده‌دقیقه‌ای آموزشی یادداشت کنند. در پایان، براساس تکرار هر گویه درصد جدید سنجه‌ها با استفاده از آزمون آماری مجذور خی به شکل زیر به دست آمد.

جدول ۲. تأثیر تربیت شنوایی بر کیفیت‌بخشی مهارت زبانی گوش‌دادن

Table 2. The Effect of Auditory Training on Enhancing Language Skill of Listening

درصد فراوانی	$\frac{(fo - fe)^2}{fe}$	$(fo-fe)^2$	Fo-Fe	FE	Fo	رفتار زبانی انواع گوش‌دادن	ردیف
۱۶/۵	۰/۶۸	۱۹/۶۲	۴/۴۳	۲۸/۵۷	۳۳	مهارت‌های غیر کلامی گوش‌دادن	۱
۱۲/۵	۰/۴۳	۱۲/۴۶	-۳/۵۲	۲۸/۵۷	۲۵	گوش‌دادن انتقادی	۲
۱۸/۵	۲/۴۸	۷۱/۰۶	۸/۴۳	۲۸/۵۷	۳۷	تماس چهره‌به‌چهره با گوینده	۳

درصد فراوانی	$\frac{(fo - fe)^2}{fe}$	(fo-fe) ²	Fo-Fe	FE	Fo	رفتار زبانی انواع گوش دادن	ع
۲۰	۴/۵۷	۱۳۰/۶۴	۱۱/۴۳	۲۸/۵۷	۴۰	اصل نوبت‌گیری	۴
۱۴	/۰۱	۰/۳۲	-/۵۷	۲۸/۵۷	۲۸	گوش دادن فعال- آشکار	۵
۱	/۷۰	۲۰/۲۵	-۴/۵	۲۸/۵۷	۲	گوش دادن حاشیه‌ای	۶
۱۷/۵	۲۴/۷۰	۷۰۵/۹۶	-۲۶/۵۷	۲۸/۵۷	۳۵	گوش دادن بادقت	۷

با توجه به این‌که مجذور (خی‌دو) محاسبه‌شده با درجه آزادی $d.f=6$ از مجذور خی جدول (۱۲.۵۹) در سطح ۰/۵ بزرگ‌تر است، بین تربیت شنوایی و مهارت گوش‌دادن، رابطه وجود دارد و ما به پاسخ پرسش چهارم پژوهش دست یافتیم. درضمن با توجه به فهرست واریسی آموزگاران کلاس‌های دانش‌آموزان کُردزبان- بعد از آموزش تربیت شنوایی (سه‌ماهه دوم) در مقایسه با سطح گوش‌دادن قبلی آن‌ها- مشاهده گردید که با به‌کارگیری آموزش‌های مناسب، کیفیت انواع گوش‌دادن به شکل قابل توجهی افزایش یافته است. برای نمونه، گوش‌دادن حاشیه‌ای (منفی) از ۳۱ درصد به ۱ درصد کاهش یافت و گوش دادن انتقادی ۱۲/۵ افزایش یافت. بر این اساس پرسش دوم پژوهش ما نیز پاسخ داده می‌شود. تغییرات کمی در هر هفت گویه مورد نظر در سنجش‌ها نشان می‌دهد که با آموزش تربیت شنوایی می‌توان مهارت‌های شنیداری دانش‌آموزان را در کارکردهای اجتماعی آن‌ها تقویت نمود و به‌نوعی بهبود بخشید. بنابراین جواب سؤال سوم پژوهش نیز مشخص است و در خصوص دست‌یابی به پاسخ پرسش شماره یک پژوهش، همچنان‌که در فرآیند پژوهش ذکر شد، گوش دادن دارای مراحل خاصی است که بدون توجه به پیش‌نیازهای آن و همچنین ارتقای مرحله‌به‌مرحله‌اش نمی‌توان به کسب موفقیت‌آمیز آن دست یافت.

۹. نتیجه‌گیری

اصوات نهفته در طبیعت، جزئی از فطرت آدمی محسوب می‌شوند و انسان بسیاری از اطلاعات

خود را از طریق شنیدن و گوش‌دادن آن‌ها به دست می‌آورد. از طرفی، عادت به گوش‌دادن به دیگران و حتی صداهای مطلوب و غیر مطلوب طبیعت، روح را آرامش می‌بخشد و سلامت انسان را از خطراتی که در زندگی اجتماعی و در سر راه پیشرفت او قرار دارد، آگاه می‌سازد؛ زیرا گوش‌دادن معمولاً بر مبنای نیاز کنجکاو یا شناخت انجام می‌گیرد که این تنها در انسان نمود پیدا می‌کند. انسان علاوه بر این‌که از شنیدن صداهای مطلوب طبیعت مثل آواز آب و پرندگان لذت می‌برد و حافظه خود را تقویت می‌کند، تفکر را توسعه می‌دهد و یادگیری‌اش را نیز از طریق دقت به منبع صداها تقویت می‌کند. برنامه تربیت شنوایی، براساس گوش‌دادن به اصوات و نغمه‌های زیبا تنظیم شده است؛ اما همچنان‌که بستروم (Bostrom, 1990: 2) گفته است، با وجود اهمیت بارز گوش‌دادن، محققان ارتباط و حوزه آموزش و زبان، به آن توجه زیادی نمی‌کنند که از جمله پیامدهای عدم توجه به این مهارت مهم در جامعه و به‌ویژه در مدارس، فقر فرهنگی - اجتماعی زبان از جمله عدم رعایت اصل نوبت‌گیری در گفت‌وگوها و برخوردهای روزمره دانش‌آموزان و در بزرگسالی در مناظره‌های تلویزیونی و سایر ارتباطات اجتماعی است.

در این پژوهش، نتیجه کلی حاکی از آن بود که آموزش تربیت شنوایی باعث ارتقای مهارت گوش‌دادن می‌شود. نتایج حاصل از تحلیل آماری داده‌ها، نشان می‌دهد که با برنامه‌های تربیت شنوایی می‌توان از گوش‌دادن‌های حاشیه‌ای و منفی کاست و بر انواع دیگری چون گوش‌دادن انتقادی افزود. به گواه معلمان فعال جامعه آماری این پژوهش، فعالیت‌های تربیت شنوایی به‌عنوان جذاب‌ترین محورهای تلفیقی با آموزش درس زبان و ادبیات فارسی می‌توانند نقش بسیار مهمی در پیشبرد اهداف آموزشی مهارت‌های زبان‌آموزی داشته باشند. بسیاری از معلمان خلاق در آموزش، این فعالیت‌ها را که اغلب در زنگ درس هنر دوره دبستان گنجانده شده‌اند، می‌توانند با خواندن شعر و سرود و نمایش در درس زبان و ادبیات فارسی تلفیق و اجرا کنند و رهاورد آن، تقویت حس هنری و آفرینش ادبی و ارتقای مهارت‌های زبانی و فرازبانی می‌باشد.

از همه مهم‌تر، از آنجا که مهارت زبانی گوش‌دادن به‌عنوان یک عامل ذهنی و ارادی محسوب می‌شود، بازخوردهای آن با رفتارهای زبان غیر کلامی و کلامی به‌گونه‌ای معنی‌آمیز دیده می‌شود. به نظر می‌رسد که عوامل مهم در جهت‌دهی بر نحوه گوش‌دادن و تلاش در جهت

کسب آن شامل نگرش مثبت به گوینده و احساس نیاز و علاقه‌مندی شنونده و مهیا کردن شرایط محیطی و شخصی از سوی گوینده است. از همین‌رو، به دست‌اندرکاران توصیه می‌گردد که برنامه‌هایی در سطح کلان طراحی گردد که آموزش این مهارت از همان دوران کودکی به شکل غیر مستقیم و مستقیم در خانواده صورت گیرد و در دوران مدرسه نیز با تدریس تربیت شنوایی و تلفیق آن با سایر دروس آموزشی انجام پذیرد.

در پایان یادآوری می‌گردد که فعالیت‌ها و اعمالی همانند بهداشت شنوایی از جمله عوامل مؤثر در تربیت شنیداری و مهارت گوش دادن هستند که باید دانش‌آموزان را با اهمیت و کارکرد آن‌ها آشنا کنیم. همان‌گونه که رادپور و همکاران (۱۳۸۵: ۱۶۳) معتقدند، بهداشت شنوایی حاصل تربیت شنوایی است و به آرامش، اعتدال و هماهنگی فرد در ارتباط با طبیعت، جامعه و خودش کمک می‌کند.

۱۰. پی‌نوشت‌ها

1. Halliday
2. Brown
3. Wolvin, A. & C. Coakley
4. Nelson-Jones, R.
5. competence
6. other Centerd
7. Passive Listening
8. Information Listening
9. Active Listening
10. Critical Listening
11. Wolff, f.
12. Hargie, O.
13. mental set
14. check List

۱۱. منابع

- اکبری شلدره، فریدون و همکاران (۱۳۹۱). *فارسی ششم ابتدایی*. تهران: اداره کل توزیع کتب درسی وزارت آموزش و پرورش.

- براون، اچ. داگلاس (۱۳۸۷). *اصول یادگیری و آموزش زبان*. ترجمه منصور فهیم. چ ۲. تهران: رهنما.
- ترادگیل، پیتر (۱۳۷۶). *زبان‌شناسی اجتماعی*. ترجمه محمد طباطبایی. چ ۱. تهران: آگه.
- دلاور، علی (۱۳۸۸). *آمار استنباطی*. چ ۵. تهران: رشد.
- ذوالفقاری، حسن و همکاران (۱۳۸۸). *راهنمای تدریس فارسی دوره ابتدایی*. چ ۴. تهران: انتشارات کتب درسی.
- رادپور، فاطمه و همکاران (۱۳۸۵). *راهنمای درس هنر*. چ ۱. تهران: انتشارات کتب درسی.
- زندی، بهمن (۱۳۸۶). *روش‌های تدریس زبان فارسی*. چ ۵. تهران: سمت.
- سپهر، نصرت‌اله (۱۳۷۵). *هنر برای کودک*. چ ۱. کرمانشاه: طاق بستان.
- شفیعی، کمال‌الدین و آیت‌اله محمدپور (۱۳۸۳). *آموزش نمایش و بازی خلاق در مدارس*. چ ۱. تهران: آزمون نوین.
- صفوی، نواب و گروه مؤلفان (۱۳۹۰). *روش‌های تدریس هنر دوره ابتدایی (کتاب راهنمای معلم)*. چ ۱. تهران: انتشارات کتب درسی.
- کریم‌زاده اسماعیل و دیگران (۱۳۹۰). *آموزش مهارت و آداب زندگی اسلامی*. چ ۲. قم: انتشارات هنر و اندیشه.
- معتمدی، اسفندیار (۱۳۸۵). *صوت و شنوایی*. تهران: مدرسه.
- مهدوی، رضا (۱۳۹۰). *راهنمایی درس هنر ابتدایی: بخش تربیت شنوایی*. تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتب درسی.
- هارچی، اون؛ کریستیان ساندرز و دیوید دیکسون (۱۳۹۳). *مهارت‌های میان‌فردی و اجتماعی*. ترجمه مهرداد فیروزبخت و خشایار بیگی. چ ۷. تهران: رشد.

References:

- Akbari Sheldareh, F. *et al.* (2012). *Persian for elementary school*. 6th Level. Tehran: Ministry of Education [In Persian].
- Borisoff, D. & M. Purdy (eds.) (1991). *Listening in Everyday Life*. Maryland: University of America Press.
- Bostrom, R. N. (1990). *Listening Behavior*. New York: Guilford Press.
- Burley-Allen, M. (1995). *Listening: The Forgotten Skill*. Second Edition. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Conine, N. (1976). "Listening in the helping relationship". *Physical Therapy*. 56. Pp. 62-159.
- Delavar, A. (2009). *Inferential Statistics*. 5th edition, Tehran: Roshd [In Persian].
- Douglas Brown, H. (2008). *Principles of language Learning and Teaching*. Translated by Mansour Fahim. 2nd edition. Tehran: Rahnama [In Persian].
- Hargie, O.; Ch. Saunders & D. Dickson (2014). *Social Skills in Interpersonal Communication*. Translated in Persian by: M. Firouzbakht and Kh. M. Beigi, 7th edition. Tehran: Roshd [In Persian].
- Karimzadeh, I. *et al.* (2011). *Life Skills and Islamic Customs Training*. 2nd edition. Qom: Honar & Andishe [In Persian].
- Kellog, R. T. (2008). "Training writing skill: A Cognitive developmental perspective". *Journal of Writing Research*. 1 (1). Pp. 1-26.
- Mahdavi, R. (2011). *Guide of art Book, Elementary School, Part of the Auditory Training*. Tehran: Ministry of Education [In Persian].
- Mo'tamedi, E. (2006). *Sound and Hearing*. Tehran: Madrese [In Persian].
- Nelson-Jones, R. (1988). *Practical Counseling and Helping Skills*. 2nd edition). London: Holt, Rinehart and Winston.
- Porritt, L. (1984). *Communication: Choices for Nurses*. Churchill Living stone. Australia: Mel-bourne.

- Radpour, F. et al (2006). *Guide for Art Teaching*. 1st edition, Tehran: Ministry of Education [In Persian].
- Safavi, N. et al. (2011). *Art Teaching Methods for Elementary School (Teacher's Guide)*. 1st edition, Tehran: Ministry of Education [In Persian].
- Sepehr, N. (1996). *Arts for Children*. 1st edition, Kermanshah: Taq-e Bostan [In Persian].
- Shafi'ei, K. & A. Mohammadpour (1383). *Spectacle and Creative Games Instruction in Schools*. 1. What Tehran: Azmoon-e Novin [In Persian].
- Steil L. (1991). "Listening training: The key to success in today's organizations". In D. Borisoff & M. Purdy (Ed.). *Listening in Everyday Life*. Pp. 202-224. Maryland: University of America Press.
- Trudgill, P. (1997). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Translated by: Mohammad Tabatabaei. 1st edition, Tehran: Agah [In Persian].
- Weaver, C. (1972). *Human-listening: Processes and Behavior*. Bobbs-Merrill. Indiana: Indianapolis.
- Wolff, F.; N. Marsnik; W. Tacey & R. Nikhols (1983). *Perceptive Listening*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Wolvin, A. & C. Coakley (1982). *Listening*. Iowa: Wm. C. Brown Dubuque.
- ----- (1991). "A survey of the status of listening training in some 500 corporations". *Communication Education*. 40(2). Pp. 152-164.
- Zandi, B. (2007). *Persian Language Teaching Methods*. 5th edition. Tehran: SAMT [In Persian].
- Zolfaghari, H. et al. (1388). *Persian Teaching Guide for Elementary School*. 4th Edition. Tehran: Ministry of Education [In Persian].